Ruokaviraston lausunto: Turvallisuusriskit muuttuvissa ilmasto-olosuhteissa ja globalisaatiossa

Aihe: Tulevaisuusvaliokunta keskiviikko 17.02.2021 klo 09.00 / VNS 4/2020 vp / Asiantuntijapyyntö

Aika: keskiviikko 17.2.2021 klo 9.00

Liitteet

Asia: VNS 4/2020 vp Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/VNS+4/2020

TULEVAISUUSVALIOKUNTA Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

Sisällys

1 Johdanto 3
2 Uhkaavat taudit ja kasvintuhoojat 3
2.1 Eläimistä ihmisiin tarttuvien tautien eli zoonoosit 3
2.1.1 Ympäristö- ja ilmasto-olosuhteiden muutosten vaikutus 4
2.2 Eläintaudit 4
2.2.1 Tuontiin liittyvät tautiuhat 4
2.2.2 Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit 5
2.3 Kasvintuhoojat 5
2.3.1 Tuontiin liittyvät uhat 5
2.3.2 Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit 6
3 Mikrobilääkeresistenssi 6
3.1 Mikrobilääkkeiden käyttö 6
4 Elintarviketurvallisuus 7
4.1 Tuontiin liittyvät riskit 7
4.2 Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit 7
4.3 Virheellisiin tuotteisiin liittyvät riskit 8
4.4 Virheelliseen viestintään liittyvät riskit 8
5 Huoltovarmuus ja ruokaturva 8
5.1 Tuontiin liittyvät riskit 8
5.2 Logistiikkahäiriöihin liittyvät riskit 9

1 Johdanto

Ilmastonmuutos ja globalisaatio (lisääntyvä tavaroiden, eläinten ja ihmisten liikkuminen valtioiden välillä) tuo Suomelle lisääntyviä riskejä zoonoosien (eläimistä ihmisiin tarttuvien tautien), eläintautien ja kasvintuhoojien, mikrobilääkeresistenssien ja elintarviketurvallisuuden suhteen. Lämpenevä ilmasto antaa mahdollisuuden uusien tautien ja tuhoojien leviämiseen maahamme. Myös uusien eläinlajien levittäytyminen voi tuoda mukaan uusia eläintauti- ja zoonoosiuhkia. Lämpeneminen yhdessä lisääntyneiden sateiden kanssa voi lisätä viljojen mykotoksiini (hometoksiinit) riskiä.

Globalisaatio ja kasvava eläinten, elintarvikkeiden ja kasvien kansainvälinen kauppa tuo myös mukaan riskin uusien eläintautien, kasvintuhoojien ja elintarvikeriskien tuloon maahamme. Erityisesti laiton tuonti on erittäin suuri riski näiden suhteen.

Mikrobilääkeresistenssiongelman voidaan odottaa pahenevan tulevaisuudessa, sillä vaikka monissa maissa mikrobilääkkeiden käyttöä on onnistuttu vähentämään, kehittyvissä maissa sekä terveydenhuollon että eläintuotannon käyttömäärien ennustetaan jatkavan nousuaan.

Jatkuvasti lisääntyvä etä- ja verkkokauppa, jossa on paljon myös EU:n ulkopuolella toimivia myyjiä, on kasvava riski, jos kauppa ei ole saman sääntelyn ja valvonnan piirissä kuin EU:ssa toimivat yritykset. Myös suoranainen petoksellinen toiminta elintarvikeketjussa eri vaiheissa esimerkiksi tuonnissa, alkutuotannossa tuotteiden valmisuksessa, tuotetiedoissa (väärennökset, väärät koostumustiedot) on kasvava huolenaihe, johon tarvitaan lisätoimia.

Vaihtoehtoiset totuudet haastavat tutkimustiedon. Kokemusasiantuntijoiden vaikutus voi olla merkittävä. Virheellisten tietojen levittäminen rapauttaa kansalaisten luottamusta. Tieteellisesti tutkitun tiedon avaamista ja saavutettavuutta on lisättävä päätöksenteon ja riskien viestinnän tueksi.

Elintarviketuotannon riippuvuus tiettyjen raaka-aineiden ja tuotantopanosten tuonnista on riski erityisesti logistiikkaan tai kansainväliseen kauppaan liittyvissä häiriötilanteissa. Vastaavasti ruokaketjun keskeisten toimintaan ja turvallisuuteen vaikuttavien palveluiden ja edelleen osaamisen (esimerkiksi laboratoriopalvelut) siirtyminen ulkomaille tai logistisesti kauas, on riski toiminnalle. Eläin- ja kasvitautien sekä elintarvikeriskien hallintaan tarvittava osaaminen ja tutkimus on oltava kriisitilanteessa nopeasti saavutettavissa.

2 Uhkaavat taudit ja kasvintuhoojat

2.1 Eläimistä ihmisiin tarttuvien tautien eli zoonoosit

Zoonoosit ovat tartuntatauteja, jotka voivat levitä eläinten ja ihmisten välillä. Zoonoosien aiheuttajin kuuluu erilaisia bakteereita, viruksia, alkueläimiä, loisia ja muita taudinaiheuttajia kuten prionit. Eläimet toimivat zoonoosien aiheuttajien säilömöinä ja monistamoina. Eläimistä taudinaiheuttajat voivat tarttua suoraan tai välillisesti ihmisiin. Välillinen tartunta voi tapahtua esimerkiksi elintarvikkeiden, veden tai hyönteisten välityksellä. Arviolta noin 75% äskettäin ilmaantuneista ihmisten tarttuvista taudeista, ovat alkujaan eläinperäisiä. Monet ihmisten merkittävimmistä tartuntataudeista ovat zoonooseja, ylipäätään noin 60% kaikista ihmisten taudinaiheuttajista ovat zoonoottisia. Myös mikrobilääkkeille vastustuskykyiset mikrobit voivat olla zoonoottisia eli tarttuva eläinten ja ihmisten välillä.

Zoonoosit voivat aiheuttaa suuria taloudellisia menetyksiä ja vaikuttaa siten ruokaturvaan. Suomi on edelläkävijä siinä, että zoonoosien vastustustyön tueksi on ollut monialainen strategia vuodesta 2004 lähtien. Ensimmäinen kansallinen maa- ja metsätalousministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön

hallinnonalojen yhteisstrategia zoonoosien eli eläinten ja ihmisen välillä tarttuvien tautien torjunnan kehittämiseksi oli vuosille 2004–2008 ja toinen vuosille 2013–2017. Eläintautien torjunta ja eläinten terveyden vaaliminen ovat avainasemassa torjuttaessa zoonoottisten taudinaiheuttajien juurtumista Suomeen ja kotoperäisten tautilähteiden syntymistä. Suomessa on perinteisesti panostettu eläimistä saatavien elintarvikkeiden välityksellä leviävien zoonoosien kuten salmonellan torjuntaan. Elintarviketuotannon toimijat ovat sitoutuneet torjuntatyöhön toteuttamalla torjuntatoimia hyvässä yhteistyössä viranomaisten kanssa. Suomessa esiintymättömien tautien, kuten klassisen raivotaudin, leviäminen maahan estetään koti- ja luonnonvaraisiin eläimiin (esim. rokotukset) ja laittomaan eläinten maahantuontiin kohdistuvin toimin.

2.1.1 Ympäristö- ja ilmasto-olosuhteiden muutosten vaikutus

Muutokset ympäristön ja ilmasto-olosuhteissa, ihmisten, eläinten ja tavaroiden liikkuvuudessa, sekä tehostuva maatalous vaikuttavat zoonoosien yleisyyteen globaalisti. Muuttuvat elinympäristöt ja ekologiset suhteet altistavat ihmiset yhä useammin eläinperäisille taudinaiheuttajille, kuten influenssat, korona-, ebola- ja zika -epidemiat ovat osoittaneet. Tällaiset taudit voivat päätyä myös Suomeen.

Moneen maahan verrattuna tilanne Suomessa on hyvä, mutta merkkejä heikkenemisestä on nähtävissä (zoonoosikeskus). Odotettavissa on, että osa Suomessa kotoperäisinä esiintyvistä zoonooseista tulee yleistymään, ja että maassamme tulevaisuudessa esiintyy myös sellaisia zoonoosien aiheuttajia, joita meillä ei tällä hetkellä todeta. Tehostunut tuotanto on omiaan synnyttämään tuotantoeläimissä zoonoosien aiheuttajien varantoja eli reservuaareja, jotka ajan kanssa voivat vaikuttaa ihmisten terveyteen muunkin kuin ruoan välityksellä. Erityisesti vektorivälitteiset, kuten hyönteisten välityksellä leviävät zoonoosit voivat levitä herkästi Suomeen ja edelleen nopeasti maan sisällä. Suomessa nähdään voitavan vaikuttaa kotieläinten terveyteen ja elintarvikkeiden turvallisuuteen liittyviin zoonooseihin. Mahdollisuudet vaikuttaa ympäristön monimuotoisuutta ja ympäristönterveyttä haittaaviin zoonooseihin on epävarmempaa.

Suomen kyvykkyyttä torjua zoonoottisia tauteja arvioitiin vuonna 2017 (WHO). Arviossa todettiin, että Suomessa on toimivat järjestelmät tautitapausten havainnointiin ja esiintymisen seurantaan, mutta kyvykkyyttä seurata zoonoosien leviämistä ja havaita ei-elintarvikkeiden turvallisuutta uhkaavat uudet ja nousevat zoonoosit tulisi vahvistaa. Tärkeänä tässä nähtiin asiantuntija- ja vertailulaboratorioiden toimintaedellytysten turvaaminen. Hyvän tilanteen vuoksi Suomeen ei ole kertynyt laajaa asiantuntemusta tautien hallinnasta, myös kykenemättömyys tuottaa tilanteesta tarkempia selvityksiä todettiin haastavan päätöksentekoa ja toimiin ryhtymistä. Hallinnan olisi jatkossa tarpeen koskea myös luonnonvaroja ja ympäristöä.

2.2 Eläintaudit

2.2.1 Tuontiin liittyvät tautiuhat

Tarttuvien eläintautien maahantulo on jatkuva uhka Suomen elintarviketuotannon viennille ja kilpailukyvylle. Erityisesti helposti leviävät eläinten virustaudit, kuten afrikkalainen sikarutto tai lintuinfluenssa, voivat maahan levitessään häiritä vakavasti lihan ja muiden eläinperäisten elintarvikkeiden vientiä, aiheuttaa riskiä elintarvikkeiden saatavuudelle ja tuotantoketjujen toiminnalle, ja aiheuttaa mittavia suoria ja epäsuoria kuluja niin valtiolle kuin tuottajille ja muille elinkeinon toimijoille. Ihmisten terveydelle aiheutuvia uhkia on käsitelty kohdassa zoonoosit.

Ruokavirasto on tehostanut merkittävästi eläintautien maahantulon torjuntaa hallitusohjelman toimeenpanon mahdollistamiseksi myönnetyn lisämäärärahan turvin. Erityisesti matkustajaviestintään

on panostettu, jotta tietämättömyydestä johtuvat yksityishenkilöiden matkustamiseen liittyvät riskit saataisiin minimoitua. Eläinten, erityisesti lemmikkieläinten, salakuljetus ja säädösten vastainen maahantuonti on kuitenkin joillekin toimijoille taloudellisesti hyvin kannattavaa. Tullin itsenäisen toimivallan lisääminen eläintautien torjunnassa sisärajoilla, huhtikuussa voimaan tulevassa eläintautilain uudistuksessa, on sen vuoksi merkittävä askel oikeaan suuntaan. Se ei silti poista rajan ylittävien ihmisten huolimattomuudesta tai tahallisesta toiminnasta aiheutuvia riskejä esimerkiksi raivotaudin tai lintuinfluenssa leviämisessä.

Lemmikkieläinten tuontiin ja salakuljetukseen liittyy suuria eläintauti- ja zoonoosiriskejä. Tulossa olevat kansalliset lakimuutokset tulevat antamaan valvonnalle parempia riskinhallintatyökaluja niin sisämarkkinoilla kuin EU:n ulkorajoilla.

2.2.2 Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit

Ilmaston lämpeneminen kasvattaa riskiä erityisesti vektori- eli hyönteisvälitteisten eläintautien leviämisestä. Ilmaston muuttuminen voi lisäksi aiheuttaa vaaran uusien tulokaslajien mukanaan tuomien tautien leviämisestä Suomeen. Luontainen eläinten muuttoliike on muutoinkin merkittävä tekijä joidenkin eläintautien, kuten lintuinfluenssan leviämisessä alueelta toiselle. Sen vuoksi on tärkeää panostaa kotieläinten suojaamiseen luonnonvaraisten eläinten aiheuttamalta tautiuhalta.

Ilmaston lämpeneminen voi lisätä erilaisten kotieläinten ulkotuotantoa, mikä saattaa parantaa eläinten hyvinvointia, mutta toisaalta aiheuttaa suurempaa riskiä eläintautien leviämisestä, jollei tautisuojauksesta huolehdita entistä tarkemmin. Tautisuojauksen tehostamiseksi on menossa tai vireillä elinkeinon hankkeita, joihin Ruokavirasto on osallistunut pääosin hallitusohjelman toteuttamiseksi myönnetyn lisärahoituksen turvin.

Ruokavirasto myös seuraa eläintautien esiintymistä vuosittain julkaistavan seurantasuunnitelman mukaisesti sekä aktiivisen näytteenoton että epäilytapausten tutkimisen avulla.

2.3 Kasvintuhoojat

2.3.1 Tuontiin liittyvät uhat

Ruokavirasto vastaa EU:n alueella esiintymättömien karanteenikasvintuhoojien (kuten mäntyankeroinen, aasianrunkojäärä, perunanrengasmätä ja tulipolte) sekä kasvien lisäysaineistossa leviävien säädeltyjen kasvintuhoojien leviämisen estämisestä. Näiden kasvintuhoojien leviämistä estetään tuontikielloin sekä tarkastamalla kasvi- ja kasvituotteita tuonnin yhteydessä, EU:n sisämarkkinoilla ja kasvien tuotannossa. Karanteenikasvintuhoojien esiintymistä seuraavat hävittämistoimenpiteet voivat olla mittavat erityisesti metsätuhoojien kohdalla. Esimerkiksi mäntyankeroisesiintymän hävittämisen kokonaiskustannukset valtiolle on arvioitu olevan reilu 6 miljoonaa euroa tilanteessa, jossa hakattavan alueen säde olisi ainoastaan 3 km.

Ruokavirasto on arvioinut karanteenikasvintuhoojien leviämisen ja asettumisen todennäköisyyttä Suomeen ja niistä aiheutuvia vaikutuksia Suomen kasvintuotannolle ja ympäristölle. Sellaisia karanteenituhoojia, joilla olisi sekä merkittävät vaikutukset että suuri todennäköisyys levitä ja asettua Suomeen ei näyttäisi olevan, mikä antaa ymmärtää lainsäädännön rajoittavien toimenpiteiden olevan nykytilanteessa Suomen kannalta karanteenituhoojien hallintaan riittäviä.

Uusia tuhoojauhkia kehittyy kuitenkin jatkuvasti, muun muassa kansainvälisen kasvikaupan ja kasvintuotannon käytäntöjen muutosten sekä ilmastonmuutoksen seurauksena.

Tällä hetkellä näyttää siltä, että kasvinterveyslainsäädännön toimenpiteet ovat tehokkaita estämään karanteenikasvintuhoojien leviämistä Suomeen. Kasvintuhoojatilannetta on kuitenkin seurattava tiiviisti, ja uusiin tuhoojauhkiin on pystyttävä reagoimaan nopeasti, sillä invaasion hävittämisestä voi seurata merkittäviä kustannuksia toimijoille ja valtiolle. Suomen hyvä kasvinterveyden tila edesauttaa kasvien ja kasvituotteiden vientiä, jota taasen kasvintuhoojien esiintyminen vaikeuttaa.

2.3.2 Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit

Ilmastonmuutoksen myötä karanteenikasvintuhoojien hävittäminen tulee vaikeammaksi. Kasvintuhoojista voi esiintyä useampia sukupolvia kuin nyt ja lämpimämmässä ilmastossa viihtyvät kasvitaudit menestyvät Suomessa. Riskinä on myös, että nykyilmastossa oireita aiheuttamattomien kasvintuhoojien leviäminen huomataan vasta, kun oireita alkaa ilmetä ilmaston lämpenemisen myötä, jolloin kasvintuhooja on saattanut levitä jo laajasti. Näiden uusien uhkien vuoksi Suomen kasvinterveyden hyvän tilan ylläpitäminen edellyttää kotimaisen ja kansainvälisen kasvintuhoojatilanteen tiivistä seurantaa ja nopeaa reagointia muuttuviin tilanteisiin.

Suomen kasvinterveyden tila voi huonontua sitä kautta, että säädöksien/valvonnan piiristä poistetaan kasvintuhoojia, ennen kuin ne ovat koskaan esiintyneet Suomessa. Suomen hyvä kasvinterveyden tila edesauttaa kasvi- ja kasvituotteiden vientiä, jota taasen kasvintuhoojien esiintyminen vaikeuttaa. Esimerkiksi mäntyankeroisen löytyminen Suomen metsästä lopettaisi havuraakapuun/käsittelemättömän puun viennin ainakin väliaikaisesti (2019 arvo vajaa 2 miljardia euroa).

3 Mikrobilääkeresistenssi

Mikrobilääkeresistenssissä mikrobit (bakteerit, sienet, virukset, alkueläimet) kehittävät mekanismeja, joilla lääkkeen teho mikrobiin vähenee tai poistuu. Mikrobilääkeresistenssi on noussut maailmanlaajuiseksi, rajat ylittäväksi uhaksi kansanterveydelle, maataloudelle ja taloudelliselle turvallisuudelle. Ongelman voidaan odottaa pahenevan tulevaisuudessa, sillä vaikka monissa maissa mikrobilääkkeiden käyttöä on onnistuttu vähentämään, kehittyvissä maissa sekä terveydenhuollon että eläintuotannon käyttömäärien ennustetaan jatkavan nousuaan.

Suomi edistää mikrobilääkeresistenssin hallintaa kansainvälisten järjestöjen kautta muun muassa osallistumalla kansainvälisten ohjeiden ja kaupan standardien valmisteluun. Suomi on myös hyväksynyt Maailman terveysjärjestö WHO:n, YK:n ruoka- ja maatalousjärjestö FAO:n ja Maailman eläintautijärjestö OIE:n jäsenenä maailmanlaajuisen mikrobilääkeresistenssitoimintasuunnitelman (AMR GAP) ja sitoutunut sen päämääriin.

3.1 Mikrobilääkkeiden käyttö

Resistenssin muodostuminen on sitä todennäköisempää, mitä enemmän mikrobilääkkeitä käytetään. Sairauksien ennaltaehkäisy esimerkiksi olosuhteiden ja tautisuojauksen parantamisen avulla ja turhien mikrobilääkekuurien välttäminen ovatkin ensisijaisia keinoja hillitä resistenssin syntyä.

Tilannetta on myös pystyttävä seuraamaan nykyistä paremmin. Mikrobilääkeresistenssin seuranta ja raportointi on mainittu keskeisenä kehittämiskohteena jo Suomen kansainvälisten terveyssäännösten mukaisten ydinkapasiteettien (WHO IHR Joint External Evaluation) arvioinnissa 2017. On tärkeää jatkaa ja edelleen laajentaa eläimistä ja elintarvikkeista eristettyjen bakteerien resistenssin seurantaa, jotta resistenssitilanteen muutoksiin voidaan reagoida mahdollisimman nopeasti esimerkiksi muuttamalla mikrobilääkkeiden käyttösuosituksia.

AMR GAPin mukaisesti Suomi on laatinut eri sektorien yhteisen mikrobilääkeresistenssin kansallisen torjuntaohjelman 2017-2021. Ruokavirasto osallistuu suunnitelman valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan omilla vastuualueillaan. Nykyisen ohjelman toimenpiteitä ei ole priorisoitu eikä budjetoitu, eikä niitä järjestelmällisesti peilata suunnitelman päämääriä vasten. Uutta torjuntaohjelmaa valmisteltaessa ohjelman vaikuttavuutta on mahdollista parantaa saattamalla ohjelman seuranta ja arviointi kansainvälisten suositusten mukaisiksi.

EU:n uuden eläinlääkeasetuksen valmistelussa Suomi on mm. edistänyt mikrobilääkkeiden vastuulliseen käyttöön ohjaavia linjauksia sekä eläinlääkkeiden saatavuutta Suomen kaltaisilla pienillä markkina-alueilla. Olemassa olevien eläinten mikrobilääkevalmisteiden pitäminen Suomen markkinoilla on tulevaisuudessa kriittisen tärkeää. Suomessa mikrobilääkkeet tehoavat varsinkin tuotantoeläinten bakteeri-infektioissa vielä hyvin, mutta ensisijaisesti käytettävien valmisteiden toistuvat saatavuushäiriöt ovat hetkittäin pakottaneet siirtymään muihin valmisteisiin, joissa resistenssin kehittymisen riski on suurempi. Myös häiriöt rokotteiden saatavuudessa voivat välillisesti johtaa mikrobilääkkeiden lisääntyneeseen käyttöön ja resistenssitilanteen huononemiseen.

4 Elintarviketurvallisuus

Elintarvikkeiden turvallisuus perustuu raaka-aineiden turvallisuuteen ja puhtauteen, valmistusvaiheen turvallisuuteen ja oikeanlaiseen ja riittävään prosessointiin ja siihen että kuluttaja saa elintarvikkeesta riittävät tiedot kyetäkseen tekemään terveellisiä ja turvallisia ratkaisuja. Sekä elintarvikeketjun toimijoiden toimenpiteet ja omavalvonta että viranomaisvalvonta ja EU:n yhteiset valvonta- ja tiedonvaihtoverkostot tähtäävät näiden vaiheiden hallintaan.

4.1 Tuontiin liittyvät riskit

Ymmärryksemme raaka-aineisiin liittyvistä mahdollisista vaaratekijöistä lisääntyy kaiken aikaa. Suomessa on panostettu erityisesti oman maatalouden (alkutuotannon) riskinhallintaa ja tutkimukseen ja esimerkiksi salmonellan osalta tilanne on hyvä ja myös tuonnin osalta seurattavissa. Olemme kuitenkin joidenkin raaka-aineiden osalta hyvinkin riippuvaisia tuonnista. Kansainväliset elintarviketurvallisuus-standardit ja kaupan ja toimijoiden omat standardit määrittelevät tuotanto-olosuhteita, mutta kaikkeen ei ole osattu eikä pystytty varautumaan.

Eläinperäisten elintarvikkeiden ja sivutuotteiden kolmasmaatuonnin valvonta toimii hyvin ja lainsäädäntö antaa hyvät edellytykset eläintautien ja zoonoosien leviämisen estämiselle eläinperäisten tuotteiden välityksellä jatkossakin. Lihankulutuksen pieneneminen ihmisravintona muuttaa eläinperäisten tuotteiden tuontivalvonnan balanssia sivutuotteiden suuntaan. Lemmikkieläinrehujen tuonnin odotetaan kasvavan entisestään.

4.2 Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit

Ilmastonmuutos tulee muuttamaan viljelyolosuhteita siten että sekä kotimaisten että tuontiraaka-aineiden osalta joudumme panostamaan tutkimukseen ja analysointiin entistä enemmän mm. mykotoksiinien osalta. Seesaminsiementen sisältämä etyleenioksidi on omalla tavallaan hyvä esimerkki siitä kuinka maailmanlaajuisessa käytössä olevan yksittäisen samoista tuotanto-olosuhteista peräisin olevan raaka-aineen tuotantoon liittyvä epäkohta on saanut aikaan lukuisia takaisinvetoja ja aiheuttanut kuluttajien huolestumista ja ilmeisesti myös kulutustottumusten muutosta. Periaatteessa tämäntyyppinen vahingollisen raaka-aineen levittäminen maailmanlaajuiseen kulutukseen olisi mahdollista myös tarkoituksellisesti.

4.3 Virheellisiin tuotteisiin liittyvät riskit

Elintarvikkeiden valmistusvaiheessa prosessoinnin päätarkoitus on tehdä elintarvikkeista turvallisia ja saada ne säilymään pitkään ja tätä kautta vähentää ruokahävikkiä. Virheellisistä eristä raportoidaan ja ne vedetään takaisin. On kuitenkin mahdollista, että nämä virheelliset ja vaaralliset valmistuserät lähtevät liikkeelle elintarvikekaupassa, niitä myydään polkuhintaan ja ne päätyvät kulutukseen. Elintarvikeprosessointiin myös suhtaudutaan nykyään osittain kielteisesti ja sinänsä hyvät tavoitteet tuoreuden suhteen saattavat johtaa siihen, että aliprosessoiduille ja mahdollisesti vaarallisille tuotteille on muodostumassa omat markkinansa.

Elintarvikkeista annettavat tiedot ja oikeat pakkausmerkinnät ovat tärkeitä kaikille kuluttajille. Erityisen tärkeää on oikea tieto elintarvikkeen mahdollisesti sisältämistä allergeeneistä. Tahalliset ja tahattomat virheet allergeenien osalta ovat terveysvaara.

4.4 Virheelliseen viestintään liittyvät riskit

Sekä raaka-aineiden, valmistuksen että elintarviketietojen osalta on mahdollista pyrkiä vaikuttamaan kuluttajan käyttäytymiseen syöttämällä julkiseen keskusteluun vääriä tietoja. Periaatteessa on mahdollista trollata jokin elintarvike tai elintarvikeyritys pois markkinoilta ja luoda tällä tavoin tilaa uudelle yritykselle ja tuotteelle. Elintarvikealan yritysten tietojen, reseptien ja valmistusprossien sekä pakkausmerkintöjen hakkerointi ja kyberhyökkäykset ovat myös mahdollista.

Elintarviketurvallisuuteen liittyvä epäily, oli se aiheellinen tai aiheeton, saa kansalaisissa pääsääntöisesti aikaan levottomuutta ja usko yhteiskuntaan ja turvallisuuteen laajemminkin horjuu.

5 Huoltovarmuus ja ruokaturva

Suomen valkuaisomavaraisuuteen on kiinnitetty viime aikoina paljon huomiota. Rehuteollisuus on perustunut pääosin tuontivalkuaiseen kuten soijaan, mutta enenevässä määrin Suomen omaa herneen ja härkäpavun tuotantoa on saatu kasvatettua. Tämä vahvistaa merkittävästi sekä elintarvike- että rehutuotannon valkuaisomavaraisuutta, jolloin emme olisi niin riippuvaisia riskialttiista tuonnista.

Huoltovarmuuden perustana on kotimaisen alkutuotannon toiminnan jatkuvuus. Sen varmistamiseksi siemenviljaa tai laatuominaisuuksiltaan siemeneksi soveltuvaa viljaa varastoidaan 80 000 tonnia ja nurmikasvien siemeniä määrä, jolla voidaan kattaa yhden epäonnistuneen siementuotantovuoden vajausta (Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista 21.8.2008/539). Huoltovarmuusvarastointia koordinoi Huoltovarmuuskeskus.

5.1 Tuontiin liittyvät riskit

Suomessa lähtötilanne hyvä, koska meillä on kotimainen kasvinjalostusyritys, joka jalostaa suomalaisiin olosuhteisiin sopivia uusia lajikkeita. Suomessa on toimiva verkosto sertifioidun siemenen tuottamiseksi ja markkinoimiseksi. Häiriötilanteessa suurimmaksi ongelmaksi saattaisi nousta se, että saataisiinko siementä ulkomailta. Jos ei saataisi, niin omaa tuotantoa tai huoltovarmuusvarastointia ei ole mm. sokerijuurikkaasta tai vihanneskasvien siemenestä.

Käytännössä kaikki kasvilajikkeet ovat suojattuja kasvinjalostajan oikeudella, joka vastaa tekijänoikeutta eli lajikkeen omistaja voi rajoittaa lajikkeen lisäystä, markkinointia, vientiä ja tuontia sekä varastointia em. tarkoituksiin. Lainsäädännössä on olemassa kuitenkin poikkeussääntö tähän eli jos rekisteröidyn lajikkeen lisäysaineistoa ei tuoteta markkinoille yleisen edun kannalta kohtuullisin ehdoin ja elintarvikehuollon yleisiin tarpeisiin nähden riittävästi, voi se, joka haluaa käyttää lajiketta ammattimaisesti Suomessa, saada siihen pakkoluvan, jollei kasvinjalostajanoikeuden haltijan

menettelyyn ole hyväksyttävää syytä. Pakkolupa sisältää myös oikeuden saada kasvinjalostajanoikeuden haltijalta tarpeellinen määrä lajikkeen lisäysaineistoa. (Laki kasvinjalostajanoikeudesta 1279/2009.) Viljelijällä on kuitenkin tietyin ehdoin ja rajoituksin oikeus käyttää ja tuottaa lisäystarkoituksiin suojattujen lajikkeiden siementä tilallaan.

5.2 Logistiikkahäiriöihin liittyvät riskit

Elintarvikkeiden valmistus ja jakelulogistiikka perustuu kuljetuskaluston toimivuuteen ja energiaan. Häiriöt polttoaineiden ja sähkön jakelussa näkyvät pian puutteina elintarviketarjonnassa.

Omavaraisuusasteemme ei ole korkea ja olemme kiinteästi osa kansainvälistä elintarvikekauppaa. Olemme hyvin riippuvaisia tuonnista tiettyjen raaka-aineiden osalta.

Suomeen tuodaan paljon puuta Venäjältä, jonka vientiä koskevilla päätöksillä, logistisilla häiriöillä ja kasvintuhoojatilanteen muutoksilla voi olla vaikutusta Suomen metsäteollisuuden puunhankintaan (n. 10-15 %).